

ПРЕКРЕТНИЦЕ НУКЛЕАРНОГ ПОРЕТКА И МОГУЋНОСТИ УПОТРЕБЕ НУКЛЕАРНОГ ОРУЖЈА У КОНТЕКСТУ РАТА У УКРАЈИНИ*

Марина Костић Шулејић¹

Достављен: 18.01.2025.

Језик рада: Српски

Кориговано: 20.02. и 15.07.2025.

Тип рада: Оригинални научни рад

Прихваћен: 13.08.2025.

DOI број: 10.5937/vojdela2502007K

Апстракт: Предмет рада је истраживање могућности употребе нуклеарног оружја у контексту рата у Украјини и фактора – „прекретница” – које такву могућност олакшавају и проширују. Ауторка тврди да је могућност употребе нуклеарног оружја у порасту имајући у виду неколико кључних прекретница које означавају слабљење нуклеарног поретка успостављеног након Хладног рата, а то су: распад режима контроле нуклеарног наоружања услед поремећаја равнотеже снага и ширења НАТО-а до граница Русије, интензивна модернизација нуклеарних снага свих држава са нуклеарним наоружањем и промене њихових нуклеарних доктрина ради јачања одвраћања, укључивање трећих актера са нуклеарним наоружањем у сукоб који такође могу бити склони разматрању нуклеарне опције, све изгледнија обнова нуклеарног тестирања и нуклеарне претње и ширење нуклеарног дељења. Кроз употребу анализе садржаја и компаративну методу ауторка разматра процесе модернизације стратешких снага САД и Русије, као и доктрине употребе ових снага, да би, на крају, размотрила контроверзе и могућности употребе нуклеарног оружја у контексту рата у Украјини. Закључак рада указује на постојање основаног страха од могуће употребе нуклеарног оружја имајући у виду значај исхода овог сукоба за читав међународни поредак и саме актере укључене у сукоб који је егзистенцијалне природе.

Кључне речи: *нуклеарно оружје, рат у Украјини, нуклеарни поредак, нуклеарно одвраћање, нуклеарно разоружање*

* Овај чланак је настао у оквиру научноистраживачког пројекта „Србија и изазови међународних односа у 2024. години”, који финансира Министарство науке, технолошког развоја и иновације Републике Србије, а спроводи Институт за међународну политику и привреду (ИМПП) 2024. године.

¹ Институт за међународну политику и привреду, Београд, Република Србија, Е-mail: marina@diplomacy.bg.ac.rs, <https://orcid.org/0000-0002-1342-7332>.

Увод

Реторика могуће употребе нуклеарног оружја – „нуклеарна реторика” – све се чешће среће у медијским наступима лидера кључних држава међународног поретка, посебно онда када желе да појачају ефекат одвраћања противничких снага и омогуће себи лакше постизање зацртаних циљева. Након више од три деценије готово заборављена жига интересовања међународних односа поново се фокусира на једну од кључних тема Хладног рата – да ли нам прети и како избећи нуклеарни рат? Нуклеарни рат у коме би биле укључене државе са нуклеарним наоружањем треба, међутим, разликовати од питања могуће употребе нуклеарног оружја будући да се оно може употребити у конфликту државе са нуклеарним и оне без нуклеарног оружја, попут оног који се од 24. фебруара 2022. године одвија на простору Украјине.

Имајући у виду актуелност и значај теме могуће употребе нуклеарног оружја у савременим сукобима, у овом раду најпре се даје кратак теоријски осврт на разлоге поновне појаве овог питања у академској и широј јавности, који се фокусира на односе појмова одвраћања и разоружања и кључно питање: Шта када одвраћање не успе? Неуспех одвраћања и константно прелажење „црвених линија” у периоду након Хладног рата највећих поседника нуклеарног оружја, који се по први пут од 1972. године налазе у односима који нису уређени уговорима о контроли стратешког наоружања, Сједињених Америчких Држава и Руске Федерације, чини разматрање питања могуће употребе нуклеарног оружја у савременим сукобима оправданим. Анализа и поређење карактера нуклеарног поретка од краја Хладног рата до данас указује на неколико прекретница које су довеле до преобликовања овог поретка у правцу пораста вероватноће да ће нуклеарно оружје поново бити употребљено. У раду се даље кроз анализу садржаја и компаративну методу разматрају стратешке способности и доктрине САД и Русије, да би се на крају указало на контроверзе могуће употребе нуклеарног оружја и разлоге који би могли водити таквом исходу у контексту рата у Украјини.

Теоријски аспекти поседовања и употребе нуклеарног оружја

Нуклеарни поредак до сада је егзистирао као покушај да се помире начела одвраћања и разоружања, као „одвраћање под разоружањем” (Acton, 2017), при чему се разоружање сматрало као смањење броја нуклеарног оружја (Perkovich, 2020). Одвраћање уз непролиферацију и разоружање спроводили су се од првих уговора о ограничењу и смањењу нуклеарног наоружања почевши од шездесетих година и постизања Уговора о непролиферацији (НПТ) 1968. и првог билатералног уговора о ограничењу стратешких снага САД и Совјетског Савеза 1972. године (Bandarra, 2024). Такође овај поредак подразумевао је и сталну егзистенцију уговора о ограничењу противракетне одбране усмерене против стратешких снага и ограничавања и коначне забране нуклеарног тестирања. Зарад очувања непролиферације развијени су и други механизми, попут нуклеарног дељења и

зона слободних од нуклеарног оружја. Такође, развијени су бројни инструменти за смањивање ризика од избијања нуклеарног рата (Креоп, 2021). Читав овај поредак данас се налази на прекретници и може водити чак до престанка важења НПТ-а (Cronberg, 2021), или саме употребе нуклеарног оружја.

Разматрања могуће употребе нуклеарног оружја декларативно се фокусирају на хитно предузимање мера за отклањање опасности од избијања нуклеарног сукоба и појаву нове трке у нуклеарном наоружању, пре него на његову забрану. То значи да се примат ставља на уређење односа између држава са нуклеарним наоружањем – стратешка стабилност, одвраћање – пре него на потпуно нуклеарно разоружање – непоседовање нуклеарног оружја. Треба напоменути да, иако је уврежено мишљење да су односи одвраћања ти који су спречавали поновну употребу нуклеарног оружја до данас, постоје и алтернативне верзије које сматрају да до поновне употребе нуклеарног оружја није дошло због „нуклеарног табуа” који акценат ставља на моралне и психолошке разлоге који су спречавали лидере да посегну за употребом нуклеарног оружја (Tannenwald, 2007).

Односи одвраћања између САД и СССР-а били су успостављени низом уговора и договора о ограничењу, контроли и смањењу како нуклеарног, тако и конвенционалног наоружања, који су успоставили предвидиве односе паритета и узајамно гарантованог уништења две стране. То је био однос стратешке стабилности који је функционисао на постојећим нормативним основама све до 2002. године (Костић Шулејић, 2022). Престанак виђења Русије као примарне претње Сједињеним Државама у новом веку, те појава нових претњи у виду тероризма и „отпадничких држава” које га подржавају, пре свега са Блиског истока, али и нових непријатељски оријентисаних актера са нуклеарним оружјем и способностима да га допреме до територије САД, индиректно су, али суштински, утицали на односе САД и Русије засноване на стратешкој стабилности. То је водило ерозији једног од кључних стубова стратешке стабилности и одвраћања – Уговора о противракетној одбрани (АБМ уговор), из кога су САД иступиле 2002. године. Урушавање осталих стубова поретка заснованог на стратешкој стабилности САД и Русије било је резултат и поремећаја равнотеже снага у Европи, као и перцепције Русије да је проширење НАТО-а и ЕУ непријатељско према њој. Први пут након више од шездесет година данас не постоје ни преговори о контроли стратешког наоружања САД и Русије, које су и даље највећи поседници ове врсте оружја за масовно уништење (преко 90% укупне количине нуклеарног оружја у свету). Јанковић (2023), на пример, чак сматра да је војна интервенција Русије у Украјини формални почетак Трећег светског рата. Такође, појава нових актера са нуклеарним наоружањем и капацитетима да га увећавају ствара препреке за наставак билатералне контроле стратешког наоружања између САД и Русије. То нас води питању које је тињало и током читавог Хладног рата, али са обновљеном забринутости након 2002. године: шта ако одвраћање не успе или више није делотворно? Или, шта ако нису сви лидери подједнако рационални и спутани стегама моралности и неприхватљивости било какве употребе нуклеарног оружја као што то предвиђа теорија „нуклеарног табуа”?

Развијена су два правца одговора на ово питање. Први се налази у стратегијама које у случајевима да одвраћање не успе разматрају начин победе у

директном сукобу и задржавају могућност повећања броја оружја, па и стицање или увећање броја нуклеарног, што међутим води повећању могућности његове стварне употребе и разорним последицама не само по мале државе које у потпуности могу нестати, већ и по читаво човечанство и планету у случају употребе нуклеарног оружја стратешке снаге. Други приступ нуклеарном наоружању фокусирао се због тога на нуклеарно разоружање, односно делегитимизацију и делегализацију самог нуклеарног оружја и његовог поседовања, најпре наглашавајући чувену Горбачов–Реганову кованицу из 1985. године да се „нуклеарни рат не може добити и не сме никад водити“, затим и начело да се нуклеарни рат не сме водити не зато што се у њему не може победити већ због хуманитарних последица које би таква употреба имала (Stefanović and Kostić Šulejić, 2024). По овом приступу, једино потпуно одсуство и забрана поседовања нуклеарног оружја представљају апсолутну гаранцију да оно никад неће бити употребљено. Ова два приступа манифестују се и кроз стављање у први план различитих међународноправних инструмената који се односе на нуклеарно наоружање, па тако оне државе које међународне односе виде кроз концепт одвраћања и могућност победе у нуклеарном рату ако одвраћање не успе у први план стављају Уговор о непролиферацији, док оне које сматрају да се нуклеарно оружје неће употребити само ако га нема фаворизују Уговор о забрани нуклеарног оружја (2021), сматрајући га допуном НПТ-а и његовог члана 6. који се односи на нуклеарно разоружање.

Савремене међународне односе у контексту рата у Украјини, започетог у фебруару 2022. године, карактерише страх од слома система стратешке стабилности и неуспеха одвраћања, због чега се све чешће поставља питање да ли ће доћи до поновне употребе нуклеарног оружја. У наставку рада размотриће се системски услови – прекретнице – које воде већој извесности употребе нуклеарног оружја, као и унутрашњи ниво – способности и доктрина држава са нуклеарним наоружањем.

Прекретнице у нуклеарном поретку које повећавају могућности употребе нуклеарног оружја

Савремени нуклеарни поредак суочава се са пет кључних изазова – прСавремени нуклеарни поредак суочава се са пет кључних изазова – прекретница – који могу водити употреби нуклеарног оружја: распад режима контроле нуклеарног наоружања услед поремећаја равнотеже снага и проширења НАТО-а на границе Русије, интензивна модернизација нуклеарних снага свих држава са нуклеарним наоружањем и промене њихових нуклеарних доктрина ради јачања одвраћања, укључивање у сукоб трећих актера са нуклеарним наоружањем који такође могу бити склони разматрању нуклеарне опције, све изгледнија обнова нуклеарног тестирања и нуклеарне претње и ширење нуклеарног дељења.

Процењује се да су у јануару 2024. године осам држава које поседују нуклеарно оружје и једна за коју се верује да га има (Израел) укупно имале око 12.100 нуклеарних бојевих глава, од којих око 3.900 размештених (SIPRI, 2024: 271). Од овог укупног броја нуклеарних снага Русија и САД поседују око 90 посто – Русија 5.580 (од којих 1.200 више није у употреби), а САД 5.044 (од којих 1.336 више није у употреби) (SIPRI, 2024: 272). Ове две државе, такође, модернизују своје снаге – нуклеарне бојеве главе, као и сва три вида достављања нуклеарног оружја (тријаде) – и први пут након 1972. године нису обавезане никаквим ограничењима својих стратешких снага. Последњи такав уговор – Уговор између Русије и САД о мерама за даље смањење и ограничењима стратешких офанзивних снага (New START) потписан је 2010. године, а ступио на снагу 2011. године – ограничавао је број размештених нуклеарних бојевих глава на 1.550, средстава допремања на 700 и размештених и неразмештених лансера на 800 – суспендован је од стране Русије фебруара 2023. године, готово годину дана након почетка интервенције у Украјини. Руски председник Владимир Путин, најављујући ову суспензију у говору у руској Думи 21. фебруара 2023, изјавио је да је за наставак уговорних обавеза неопходно да САД прекину помоћ Украјини и „доведу“ Француску и Уједињено Краљевство, две НАТО чланице са стратешким наоружањем, за преговарачки сто” (Bugos, 2023a). Тај уговор је истицао у фебруару 2021. године, али је администрација председника САД Доналда Трампа одбијала да га продужи условљавајући 2019. и 2020. године његов продужетак укључивањем Кине, укључивањем у преговоре и ограничења руских нестратешких снага и јачања мера верификације (Костић, 2020). Дијалог о стратешкој стабилности САД и Русије у том периоду је интензивиран, а Трамп је на разне начине безуспешно покушавао да приволи Кину да се укључи у ове преговоре (Kostić, 2020). Нова администрација Џозефа Бајдена безусловно је продужила Уговор за још пет година, те је нови рок за његово истицање био фебруар 2026. године. Ипак, након руске инвазије на Украјину САД су суспендовале Дијалог о стратешкој стабилности са Русијом, док је, с друге стране, услед западне војне помоћи Украјини, као и изјава западних лидера о неопходности „стратешког пораза” Русије и оптужби да Русија не поштује уговор, Русија одлучила да суспендује Нови СТАРТ (Bugos, 2023a). Путин је најављујући овакав поступак навео да је немогуће да се, док Запад ради на „стратешком поразу” Русије и НАТО савезници помажу Украјини у извођењу напада дроновима на руске авио-базе у којима се налазе стратешки бомбардери способни да носе нуклеарно оружје, у исто време врши и контрола руских нуклеарних постројења према одредбама Уговора (CBS News, 2023). Такође, само долажење НАТО-а на руске границе „сужава и интензификује процес ескалације” (Rynning, 2021: 69).

Пре него што су САД након руске инвазије на Украјину оптуживале Русију да крши Уговор, пре свега због недозвољавања инспекција на терену и отказивања састанка Билатералне консултативне групе (DoS, 2023), Русија је оптужила САД за његово непоштовање јер су извршиле конверзију 56 лансера на стратешким подморницама и 41 стратешког бомбардера из употребе за нуклеарне у употребу конвенционалних снага на непрописан начин, као и због отежавања издавања путних дозвола руским инспекторима услед санкција које су

западне земље увеле Русији након интервенције у Украјини у фебруару 2022. године (Vigos, 2023b). Ипак, нотификације о лансирањима балистичких ракета две стране настављају да се спроводе на основу споразума из 1988. године. Будућност контроле стратешког наоружања остаје замагљена будући да државе са мањим нуклеарним арсеналима настављају да позивају две стране – САД и Русију – да наставе са билатералним карактером контроле наоружања, док САД и Русија све јаче заузимају позицију мултилатерализације контроле стратешког наоружања или условљене билатералне контроле, која би узела у обзир растуће изазове трећих страна. Како се то наводи у Извештају о Стратегији употребе нуклеарних снага САД:

„Сједињене Државе су такође посвећене будућој контроли наоружања са својим конкурентима са нуклеарним наоружањем, схватајући да напредак захтева вољне партнере који су посвећени смањењу ризика и који разумеју да је *управљање ривалством* (италик додат, прим. аут.) путем контроле наоружања пожељније од неограничене конкуренције... *Будући* (италик додат, прим аут.) билатерални споразуми или аранжмани са Русијом, на пример, мораће да узму у обзир захтеве САД за одвраћање и друге стратешке претње на глобалном нивоу.” (DoD, 2023: 5).

Друга прекретница у нуклеарном поретку је развој несигурности поводом могуће употребе нуклеарног оружја услед значајних модернизација стратешких снага и производње и стављања у оперативну употребу нових ракетних система САД и Русије. Посебну пажњу изазвало је тестирање руске интерконтиненталне балистичке ракете *Булава* 5. новембра 2023. године са нове руске стратешке подморнице *Цар Александар III Бореи* класе (Faulconbridge, 2023), али и употреба „експерименталног” хиперсоничног ракетног система *Орешник* (балистичка ракета опремљена конвенционалном хиперсоничном бојевом главом) за гађање украјинске фабрике за производњу оружја „Јужмаш” (RT, 2024). Иако је употреба овог новог ракетног система изазвала огромну пажњу и узнемиреност у западном јавном мњењу, САД су унапред биле обавештене о његовој употреби кроз Центар за смањење нуклеарног ризика и могле су реаговати и упозорити украјинску страну на предстојећи напад. То показује да режим смањења ризика од избијања нуклеарног рата грешком, погрешном калкулацијом или неким другим случајем осим намеравања употребе, а који је створен током Хладног рата, и даље функционише, иако су након 2014. године инциденти учестилији (Вулетић, 2019). Другим речима, Русија је начином употребе новог ракетног система Орешник послала двоструку поруку Западу: 1. да поштује режим успостављен споразумима о смањењу ризика од избијања нуклеарног рата, 2. да је ново ракетно хиперсонично наоружање Русије, које може да носи и нуклеарне бојеве главе, пре свега због своје брзине способно да „пробије” Западну противракетну одбрану, чиме се поново успоставља узајамна рањивост страна, која је један од основа на којем почива однос стратешке стабилности. Ово је за Русију посебно важно

још од америчког напуштања Уговора о противракетној одбрани 2002. године и изградње националног противракетног штита САД, чији се делови налазе и у Европи. Иначе, употреба ракетног система Орешник реакција је на претходно дату дозволу САД и Велике Британије за употребу њихових ракета дугог домета за гађање циљева у дубини руске територије, а које су опет те дозволе дале услед укључивања трупа Северне Кореје на руској граници са Украјином (РТС, 2024).

Трећа прекретница нуклеарног поретка која може довести до околности употребе нуклеарног оружја јесте укључивање трећих страна са нуклеарним оружјем у сукоб у Украјини. Ту се пре свега мисли на распоређивање 7.000 трупа Северне Кореје на руској граници са Украјином и могућност да Северна Кореја буде спремнија од Русије да употреби нуклеарно оружје против Запада уколико би њени војници у Украјини били мета напада америчким и британским оружјем.

Четврта прекретница на којој се свет нашао након скоро три деценије јесте могућност обнављања нуклеарног тестирања. Споразум о свеобухватној забрани нуклеарних проба потписан је 1996. године, али никада није ступио на снагу будући да га није ратификовало девет од 44 државе предвиђене Анексом 2, чија је ратификација неопходна за ступање на снагу. Међу ових девет држава су још од почетка САД и Кина, а је Русија ратификовала овај уговор 1996. године, да би 2. новембра 2024. повукла ратификацију у условима рата у Украјини и жеље да избалансира свој однос са САД, које су фактички укључене у сукоб у Украјини, у овом домену. До 20. новембра 2024. године САД су пружиле више од 64,1 милијарде долара војне помоћи Украјини (DoS, 2024). Могућност обнове нуклеарног тестирања поменуто је и током првог Трамповог мандата и разматрања могућности продужетка Новог СТАРТ-а од стране некадашњег саветника за националну безбедност Џона Болтона, који је позивао на разматрање поновног нуклеарног тестирања (*The Guardian*, 2020). Приликом најаве суспензије Новог СТАРТ-а 21. фебруара 2023. године Путин је такође навео да ће, у случају да САД обнове нуклеарна тестирања, Русија учинити исто (*CBS News*, 2023).

Пета прекретница је ширење нуклеарног дељења тако да оно више није резервисано само за САД и њихове савезнике у Европи, већ је то учинила и Русија са успостављањем нуклеарног дељења са Белорусијом, због чега је дошло и до измене белоруског устава, чиме је она престала да буде неутрална и земља слободна од нуклеарног оружја. Овакав исход има за циљ јачање институционалне кохезије Државне заједнице Русије и Белорусије, која се као таква често помиње и у новој руској нуклеарној доктрини из новембра 2024. године, јачање саме способности и кредибилности одвраћања. Размештање ракетног система Орешник и нови уговор о безбедности између Русије и Белорусије од 7. децембра 2024. предвиђа могућност употребе тактичког нуклеарног наоружања размештеног у Белорусији као одговор на агресију (О логици нуклеарног одвраћања НАТО видети Mattelaer, 2021).

У складу са оваквим развојем међународних односа дошло је и до прилагођавања доктрина које регулишу могућу употребу нуклеарног оружја, а како би се ојачао ефекат одвраћања, о чему се говори у наставку рада.

Способности и доктринарни аспекти који увећавају могућности употребе нуклеарног оружја

Број и поставка размештених нуклеарних снага САД и Русије остаће у наредном периоду у границама утврђеним Новим СТАРТ-ом и досадашњим распоредом докле год једна од страна не почне да увећава њихов број или повећа њихову борбену готовост. Иако је на почетку интервенције на Украјину Путин најавио да ће ставити стратешке снаге у „повећан оперативни начин рада“, САД то нису сматрале променом која би захтевала промену распореда стратешких снага САД (*Defense News*, 2022). Докле год је стратегија одвраћања на снази, број стратешких снага две стране зависиће од три компоненте: способности преживљавања нуклеарних снага све три гране нуклеарне тријаде у случају напада, способности да се значајни циљеви противника држе под метом у случају кризе или конфликта и способности да се победи у нуклеарном рату уколико одвраћање не успе, иако је већ током Хладног рата кроз безброј симулација закључено да победника у нуклеарном рату нема. Уговором из 1994. године САД и Русија су договориле узајамно детаргетирање, будући да једна другу нису више виделе као непријатеље, али са погоршањем ситуације поновно таргетирање стратешких нуклеарних снага две стране може се извршити у јако кратком року. Такође, посебан изазов за одржавање броја нуклеарних снага САД је перцепција растуће нуклеарне моћи Кине, коју САД доживљавају као кључни изазов имајући у виду кинеску економску снагу и растуће војне амбиције, као и нужност одржавања „нуклеарног кишобрана“ над савезницима како би се гарантовао систем колективне одбране, али и одржао режим непролиферације.

Нуклеарне снаге свих држава које их поседују су у фази модернизације и обнављања. Ипак, САД и Русија напомињу да неће увећавати своје нуклеарне капацитете, док се за Кину, Израел и Северну Кореју верује да незнатно повећавају своје нуклеарне снаге на нетранспарентан начин. За САД је посебно изазовно удруживање држава са нуклеарним наоружањем (Русије, Кине, С. Кореје и нуклеарно латентног Ирана) у један блок непријатељски настројен према САД и њеним савезницима и партнерима (DoD, 2024). Ипак, нуклеарне снаге трећих држава значајно заостају у односу на снаге САД и Русије, и значајно је да тако и остане, јер је то један од услова за одржавање стратешке стабилности између САД и Русије на постојећем нивоу нуклеарних снага (Костић Шулејић, 2022: pp. 37-38). Пораст неповерења међу кључним актерима светског поретка који поседују нуклеарно оружје, у условима одсуства било какве уговорне контроле наоружања и слабљења мера поверења и транспарентности, води ка растућој трци у наоружању.

Сједињене Америчке Државе

САД су претходне фазе обнове свог нуклеарног наоружања имале током шездесетих и осмдесетих година. Садашња, трећа фаза, према проценама Службе за буџет Конгреса САД из 2023, током наредних десет година износиће

756 милијарди долара, док је буџет министарства одбране за 2025. годину захтевао 49,2 милијарди за модернизацију, одржавање и операције нуклеарне тријаде САД (CRS Reports, 2024a). Ова фаза обухвата замену интерконтиненталних балистичких ракета *Minuteman III* новим ракетама названим *Sentinel* (раније назване *Ground-based Strategic Deterrent*) које ће носити нове нуклеарне бојеве главе *W87-1* (CRS Reports, 2024a). Стратешке подморнице класе *Ohio* (њих 14) такође ће бити замењене новом класом *Columbia* (њих 12) почевши од 2032. године (CRS Reports, 2024a). До тада ће постојеће стратешке ракете на њима *Trident D-5* пролазити кроз програме „продужавања века трајања“, као и нуклеарне бојеве главе (*W76*, *W76-2* и *W88*), али и радити на развоју нове нуклеарне бојеве главе *W93*. Такође, ваздухопловна компонента нуклеарне тријаде САД коју чине стратешки бомбардери *B-2* и *B-52H* биће допуњена са најмање 100 нових бомбардера *B-21 Raider*, а нуклеарне бојеве главе које носе *B61* проћи ће програм продужетка века како би се произвела јединствена варијанта *B61-12*, која је почела да улази у стокове 2022. године. Нуклеарна бојева глава *B83* ће бити избачена из употребе уз развој нове нуклеарне бојеве главе *B61-13* (CRS Reports, 2024a). Крстареће ракете на стратешким бомбардерима *B-52H* ће бити замењене новим унапређеним крстарећим ракетама дугог домета (*Long Range Standoff – LRSO*), њих око 1.087, које ће носити нуклеарну бојеву главу *W80* и дејствовати ван домаћаја постојећих противваздушних система (CRS Reports, 2024a). Авиони двоструке намене *F-15E* и *F-16* биће замењени авионима *F-35A* који могу носити и нуклеарно наоружање.

Што се тиче доктрине употребе нуклеарних снага, она произилази из Прегледа распореда нуклеарних снага (*Nuclear Posture Review – NPR*) и садржана је у Смерницама за ангажовање нуклеарних снага. Током 2024. године Бајденова администрација изразила је спремност на прилагођавање плана модернизације и размештаја, приправности и састава стратешких снага САД, али и изменила и допунила Смернице за ангажовање нуклеарних снага како би се узели у обзир јачање нуклеарних способности Кине и потреба одвраћања Русије, Кине и Северне Кореје у исто време (*The New York Times*, 2024a). Према Извештају о овим смерницама од 7. новембра 2024. године, оно што је остало исто као и у претходним смерницама је да је председник и даље једини овлашћени да нареди употребу нуклеарног оружја и да је фундаментална улога нуклеарног оружја да одврати нуклеарни напад на САД, али и пружање гаранција савезницима и партнерима и остваривање националних циљева у екстремним околностима уколико одвраћање не успе (DoD, 2024). Екстремни случајеви могу укључивати како нуклеарни, тако и значајан нуклеарни стратешки напад, који укључује, али није ограничен на нападе на становништво или цивилну инфраструктуру САД, савезника или партнера, напад на нуклеарне снаге САД, савезника или партнера, њихову команду и контролу, или способности за упозоравање и процену напада. Такође, терористички нуклеарни напад на САД или њене савезнике и partnere квалификовао би се као „екстремне околности“, под којима би САД могле размотрити употребу нуклеарног оружја као коначног средства одмазде. САД неће употребити или претити употребом нуклеарног оружја против државе

која не поседује ову врсту наоружања, чланица је НПТ-а и поштује обавезе не-пролиферације.

Имајући у виду могућност значајних ненуклеарних стратешких напада, САД задржавају право прилагођавања своје политике употребе нуклеарног наоружања у складу са развојем и пролиферацијом технологија ненуклеарног стратешког напада и способности САД да одговоре на такве нападе. Део нуклеарних снага САД увек је у стању приправности, уз могућност њихове брзе употребе. Овакво стање приправности има за циљ да увери противника да не може ефективно предузети изненадни први нуклеарни удар у коме би биле уништене америчке снаге одвраћања (DoD, 2022). Укратко, нуклеарна стратегија САД описује се као „прилагођено одвраћање са флексибилним могућностима”, што подразумева узимање у обзир карактеристика сваког од потенцијалних противника и развој снага које имају флексибилне способности, укључујући оне који могу одговорити на „ограничене нуклеарне нападе”. То значи да нуклеарна стратегија САД подразумева градацију могуће ескалације нуклеарног сукоба коју подводи под појмове флексибилног одговора, „ограниченог ангажовања нуклеарног оружја” и управљања ескалацијом. С друге стране, Русија не признаје овакву градацију и више пута је напоменула да ће свака употреба нуклеарног оружја значити пуну ескалацију у свеопшти нуклеарни рат и гарантовано уништење. Друга суштинска разлика у стратегијама САД и Русије која је до сада постојала је у спровођењу и поимању концепта нуклеарног дељања – такозваног „нуклеарног кишобрана” – где САД као једну од његових улога виде и очување непролиферације, поред доприноса одвраћању САД, док се за руску страну оно искључиво своди на одвраћање потенцијалног напада. Према Смерницама, даље, нуклеарне снаге САД неће бити усмерене ка било којој земљи већ ка отвореном океану, а тежиће се смањивању броја нуклеарних снага потребних за постизање циљева (и даље одржавајући тријаду), уз све веће ослањање на интегрисање са конвенционалним снагама и њихову употребу за подупирање одвраћања нуклеарним оружјем (DoD, 2024).

С друге стране, измене и допуне Смерница за ангажовање нуклеарних снага САД односе се на захтев да планирање употребе нуклеарних снага узме у обзир пораст, модернизацију и увећање разноликости нуклеарних арсенала потенцијалних противника, постизање способности САД да у исто време одвраћа Русију, Кину и С. Кореју „у миру, кризи и сукобу”, спровођење у дело одлуке из НПР-а о ослањању на „ненуклеарну премоћ како би се одвратила регионална агресија Ирана докле год Иран не поседује нуклеарно оружје”, док САД „остају решене да спрече Иран да развије нуклеарно оружје и спремне су да искористе све елементе националне моћи да се осигура такав исход”. Такође, захтевана је интеграција ненуклеарних способности у нуклеарно планирање САД, онда када оно може подржати нуклеарно одвраћање, наглашен је значај „управљања ескалацијом” у планирању одговора на ограничен стратешки напад (који може бити и ненуклеарног карактера али са стратешким последицама) и омогућавање дубљих консултација, координације и комбинованог планирања са НАТО и индо-пацифичким савезницима и партнерима како би се ојачале обавезе проширеног одвраћања САД (DoD, 2024).

Што се тиче приправности нуклеарних снага САД, оне се налазе у статусу комбиноване приправности, па су тако интерконтиненталне балистичке ракете и део стратешких подморница у стању константне приправности.

Руска Федерација

Процењује се да Русија има око 5.580 нуклеарних бојевих глава, од којих 1.200 више није у употреби (SIPRI, 2024: 272). Поседује нуклеарну тријаду и, за разлику од САД (око 150), велики број нестратешког нуклеарног наоружања (око 1.550).

Прекретницу у развоју нуклеарног наоружања Русије представљало је америчко напуштање Уговора о противракетној одбрани 2002. године, након чега се Русија фокусира на развој ракетних система и других врста носача који могу нарушити противракетну одбрану САД и поново успоставити стратешку стабилност, односно ефективност другог удара и узајамно гарантованог уништења. Председник Путин је 2018. године изјавио да је Русија развила нове типове носача нуклеарног наоружања – тешку интерконтиненталну балистичку ракету *Сармат* (која још увек није размештена у силосе, иако је најављено да ће се то десити 2021, односно до краја 2023. године) (*Russian Forces*, 2024), хиперсонично оружје *Авангард* (интегрисано у руске ракетне снаге од 2019. године), противбродну хиперсоничну крстарећу ракету *Циркон*, аутономно подводно возило на нуклеарни погон *Посейдон* и подморнице које би носиле ово наоружање, крстарећу ракету на нуклеарни погон *Буревестник*, балистичку ракету која се лансира из ваздуха и која може да маневрише како би избегла одбрану *Кинжал* (размештена од 2017, први пут употребљена у оружаном сукобу у Украјини у марту 2022), *Баргузин* ICBM постављене на железничке системе и *Рубеж* ICBM (CRS 2021, 20-27). Такође, Русија је започела и израду бомбардера следеће генерације – *ПАК-ДА* и у фази је замене својих стратешких подморница новом класом *Бореи*. Реализација свих ових пројеката модернизације се, међутим, тешко одвија и многи рокови за њихово увођење у службу су прекорачени (Starchak, 2024).

Председник Русије Владимир Путин 19. новембра 2024. године потписао је извршну наредбу о ступању на снагу нових Основних начела државне политике Руске Федерације о нуклеарном одвраћању, којом се ставља ван снаге претходна из јуна 2020. године (MFA RF, 2024). Опште одредбе овог документа остале су исте, тако да је одвраћање агресије на Русију и/или њене савезнике и даље један од кључних државних приоритета, али и, у случају оружаног сукоба, одвраћање ескалације непријатељстава и њихов прекид под условима прихватљивим за Руску Федерацију и(или) њене савезнике. У Основним начелима се наводи да Руска Федерација перципира нуклеарно оружје као средство одвраћања, које би се употребило једино у екстремним случајевима када је то неопходно (MFA RF, 2024). Величина нуклеарног арсенала требало би да буде таква да обезбеди нуклеарно одвраћање потенцијалног непријатеља.

Новине које нова Основна начела државне политике из новембра 2024. године доносе су прецизније дефинисање непријатеља који се треба одвратити

нуклеарним оружјем (у тачкама 9, 10 и 11), а то су: индивидуалне државе и војне коалиције (блокови, савези) који Руску Федерацију сматрају потенцијалним противником и поседују нуклеарно и (или) другу врсту оружја за масовно уништење или значајне борбене способности снага опште намене и државе које дају територију, ваздушни и (или) поморски простор под својом контролом, као и ресурсе за припрему и вршење агресије на Руску Федерацију (MFA RF, 2024, тачка 9). Притом ће се агресија било које државе из војне коалиције (блока, савеза) против Руске Федерације и(или) њених савезника сматрати агресијом целе коалиције (блока, савеза), а агресија било које нуклеарне државе уз учешће или подршку нуклеарне државе сматраће се њиховим заједничким нападом (MFA RF, 2024, тачке 9, 10 и 11). Овакво одређење је одговор на војну помоћ коју Украјини достављају НАТО чланице, укључујући и оне са нуклеарним оружјем, што би онда оправдало могућу употребу нуклеарног оружја против државе која га не поседује. Новим документом проширује се и листа војних ризика који могу прерасти у војне претње услед промена у стратешкој ситуацији и које треба отклонити применом одвраћања нуклеарним наоружањем тако да она сада укључује и успостављање нових или проширење постојећих војних коалиција (блокова, савеза), што доводи до унапређења њихове војне инфраструктуре до граница Руске Федерације; акције потенцијалног противника које имају за циљ изолацију дела територије Руске Федерације, укључујући блокирање приступа виталним транспортним комуникацијама; радње потенцијалног противника које имају за циљ уништавање (уништење, елиминисање) еколошки опасних објеката Руске Федерације који могу довести до технолошких, еколошких или друштвених катастрофа и планирање и извођење војних вежби великих размера од стране потенцијалног противника у близини граница Руске Федерације (MFA RF, 2024, тачка 12 (f, g, h, i)).

Једна од најзначајнијих промена начела нуклеарног одвраћања Руске Федерације је одсуство начела поштовања међународних обавеза контроле наоружања, које је у Основама из 2020. године било наведено као прво (остала начела су остала иста). Тиме Русија шаље поруку да више није обавезана ниједним уговором о контроли наоружања, било мултилатералним било билатералним, што ће само подрити поверење у њене намере и будуће понашање, иако то Русија може перципирати као изнуђен потез или чак као јачање неизвесности поводом свог нуклеарног арсенала и поступања које би ојачало ефекат нуклеарног одвраћања. Уместо њега листи начела нуклеарног одвраћања додато је начело централизације команде над употребом нуклеарног наоружања, укључујући и оно лоцирано ван територије Руске Федерације (MFA RF, 2024, тачка 16 (г)). Тиме Русија наглашава да ће ново тактичко нуклеарно наоружање распоређено у Белорусији остати под руском командом, чиме чува начело непролиферације, али почиње нову праксу која јој није била својствена након Хладног рата – нуклеарно дељење. Оно за сада укључује једино Белорусију, у којој је према наводима белоруског председника Лукашенка смештено „неколико десетина“ нуклеарног оружја (CRS Reports, 2024b: 2).

Околности које омогућавају употребу нуклеарног оружја су Основним принципима из 2024. године проширене за једну тачку у односу на Основе из 2020.

године, па тако Русија може размотрити употребу нуклеарног наоружања у случајевима напада балистичким ракетама; употребе нуклеарног или других врста оружја за масовно уништење од стране противника против територија Руске Федерације и(или) њених савезника, против објеката и(или) војних формација Руске Федерације који се налазе ван њене територије; напада на критичне владине или војне циљеве Русије чије би ометање подрило одговор нуклеарним снагама, као и у случају агресије против Русије и Белорусије употребом конвенционалног наоружања које представља критичну претњу њиховом суверенитету и(или) територијалном интегритету; масовног лансирања (полетања) ваздушно-космичких средстава за напад (стратешки и тактички авиони, крстареће ракете, беспилотне, хиперсоничне и друге летелице) и њиховог преласка државне границе Руске Федерације (MFA RF, 2024, тачка 19).

Део руских нуклеарних снага стално је у стању приправности, што има за циљ да њено одвраћање учини кредибилним.

Могућа употреба нуклеарног оружја у склопу сукоба у Украјини

Након представљања кључних прекретница савременог нуклеарног поретка које могу олакшати употребу нуклеарног оружја као структуралну варијаблу, као и измена и допуна нуклеарних доктрина, у наставку ће се размотрити и контроверзе и конкретне околности и оправдања могуће употребе нуклеарног оружја у сукобу у Украјини.

Најпре треба разлучити неколико ствари које се доводе у везу, али не подразумевају употребу нуклеарног оружја и употребљаване су током рата у Украјини од фебруара 2022. године. Како Миљковић и Марјановић наводе (2023: 37), највидљивије су биле мере нуклеарног одвраћања, али и „нуклеарног одвраћања далекометним оружјем, одвраћање мерама у енергетској политици и информационом ратовању”. Такозвана „нуклеарна реторика” или коришћење реторике о могућој употреби нуклеарног оружја има за циљ одговор на већ предузете рестриктивне мере Запада и стварање ефекта одвраћања директног укључивања НАТО-а, других страних трупa и даље војне помоћи Украјини. Сергеј Рјабков, заменик министра спољних послова Русије, на пример, изјавио је 4. априла 2023. године да руски противници „морају бити реални по питању тога шта се дешава око њих и да се суздрже од било какве ескалације или провокације против нас” јер се у супротном може десити „нешто о чему се за сад може дискутовати само хипотетички” (TASS, 2023). Нуклеарна реторика Русије је током претходне две и по године употребљавана наизменично – да покаже како Русија узима такав исход у разматрање и да укаже на то да је рационални актер који нуклеарну реторику користи управо како би се избегао нуклеарни рат, односно одвраћање функционисало. Дмитри Медведев, сада заменик председника руског Савета за националну безбедност али и бивши председник Русије који је 2010. године заједно са председником САД Бараком Обамом потписао

Нови СТАРТ, на пример, у покушају да одврати одобравање САД-а и УК Украјини да користи њихове ракете дугог домета за напад на Русију, 14. септембра 2024. године изјавио је да би у том случају Кијев могао постати „џиновска сива растопљена мрља на мапи“ (*Radio Slobodna Evropa*, 2024). С друге стране, а након што су САД и УК ипак дозволили употребу њихових ракета за гађање циљева дубоко у руској територији 17. новембра 2024. године, узимајући у обзир и увођења севернокорејских трупа у сукоб на страни Русије (*The New York Times*, 2024b), Медведев је изјавио да је употреба нуклеарног оружја према руској доктрини последња опција и да Русија уопште не жели да се то икада деси јер „нико није луд у руском руководству“. (*Radio Slobodna Evropa*, 2024). Сукоб у Украјини, по њему, може бити завршен без нових губитака по човечанство ако „НАТО прекине да распирује пожар рата“ (*Politika*, 2024). Путин је у јуну 2024. навео могућност распоређивања ракета дугог домета у другим државама које могу напасти оне које Украјини достављају војну помоћ, чиме имплицира већу улогу трећих страна у контексту рата у Украјини (*Radio Slobodna Evropa*, 2024). Нуклеарна реторика је, поред изјава руских званичника и измене саме нуклеарне доктрине, обично коришћена заједно са демонстрацијом нуклеарних способности руских стратешких снага стављањем у стање „високе борбене готовости“ 27. фебруара 2022, тестирањем нових балистичких ракета (попут *Булаве* и *Сармата*), извођењем великих војних вежби које су укључивале могућу употребу нуклеарног оружја, попут вежбе руских Стратешких снага одвраћања из октобра 2022. године (President of Russia, 2022).

Друго, ту је реторика о украјинским напорима да стекне нуклеарно оружје или употреби против Русије „прљаву бомбу“ – радиолошко оружје, које се често сврстава у категорију оружја за масовно уништење. Наводећи разлоге за предузимање „специјалне војне операције“, председник Путин је навео да су то демилитаризација и денацификација Украјине, уз суђење онима који су извршили масовне злочине над цивилима (President of Russia, 2024). Он је направио посебну везу између водећих НАТО чланица – НАТО по њему није ништа друго до „средство спољне политике САД“ – и „неонацистичког“ режима у Украјини, који су заједно створили „анти-Русију“, и стицања нуклеарног оружја једне такве творевине, што је за Русију потпуно неприхватљиво (President of Russia, 2024). Суочена са бројним спекулацијама о могућој употреби нуклеарног оружја, Русија је створила наратив о томе да је Украјина у ствари та која разматра употребу радиолошког оружја (које није нуклеарно наоружање) у Русији. Русија је тада изјавила да ће употребу „прљаве бомбе“ од стране Украјине сматрати „чином нуклеарног тероризма“ (MacKenzie, 2024). Такође, руски наратив је почео да се фокусира и око тога да су САД биле те и једине које су употребиле нуклеарно оружје против једне земље – Јапана (Faulconbridge and Kolodyazhnyy, 2024).

Треће, посебне контроверзе и забринутост изазива могућ напад на нуклеарне електране на обе стране. Од почетка руске инвазије на Украјину највећа украјинска нуклеарна електрана Запорожје била је окружена сукобима и могућношћу да буде погођена. Од јануара 2023. године Међународна агенција за атомску енергију има стално присуство у свим украјинским нуклеарним електранама. С друге стране, упад украјинске војске у руску Курску област изазвао је забринутост

Русије по питању функционисања тамошње нуклеарне електране (Dolzikova, 2024). Постојеће нуклеарне електране у Европи немају способност да издрже ракетне нападе и напад на њих може имати несагледиве последице све до изливања радиоактивног материјала и топљења језгра (Balleisen et al, 2017: 26).

Поред навођења хуманитарних разлога и разлога спречавања Украјине да стекне нуклеарно оружје, основни разлог руске интервенције чини се као спречавање даљег ширења НАТО -аи његове војне инфраструктуре до граница Русије, што је руски председник Путин упоредио са деловањем нацистичке Немачке, а руске акције као спречавање пактирања са Западом које само покрива припреме за напад на Русију (President of Russia, 2022). Свако даље размештање војне НАТО инфраструктуре или покушаји да овај савез стекне војно упориште у Украјини, а посебно контрола Црног мора, неприхватљиви су за Русију – за НАТО је то, како Путин наводи, спровођење политике обуздавања Русије, али за Русију је то „питање живота и смрти“, „историјске будућности као нације“, реална претња руским интересима али и „самом опстанку наше државе и суверенитета“. „То је црвена линија о којој смо причали у више наврата. Прешли су је.“ – рекао је Путин образлажући предузимање специјалне војне операције 24. фебруара 2022. године (President of Russia, 2022).

Све то значи да се приближавамо моменту када Русија може помислити да њена нуклеарна реторика више није кредибилна и да би употреба нуклеарног оружја за одбрану од егзистенцијалне претње довела до повољнијег исхода. Пол (Rishi Paul, 2024), на пример, наводи да је на делу „спора, али стабилна ерозија“ руских црвених линија од стране Запада која ставља Русију у тешку позицију, „јер сваки корак суптилно поткопава њену стратешку полуку над Украјином и подрива ефикасност њеног одвраћања“. Дикинсон (Dickinson, 2024), који је као и Пол заступник западног виђења, наводи да стварни значај Бајденове одлуке да дозволи употребу ракета дугог домета за циљеве у Русији указује на све мањи значај Путинових „црвених линија“, чије прелажење није произвело никакве значајније последице. Ипак, треба напоменути да је прелажење „црвених линија“ након Хладног рата био обостран процес почевши од ширења НАТО-а на границе Украјине када је руско одвраћање било неуспешно, до, с друге стране, саме војне интервенције Русије на Криму и Источној Украјини која представља неуспех Западног одвраћања (Rynning, 2021: 72).

Карактеризација претњи од ширења НАТО-а ка руским границама као егзистенцијалне претње – како по интересе, тако и по сам идентитет Русије и руског народа – јесте оно што руску интервенцију у Украјини чини различитом од других интервенција руске војске и што чини употребу нуклеарног оружја вероватнијом. Допуштањем да се западне ракете дугог домета употребе против циљева у Русији, НАТО је за Русију постао део сукоба, због чега је и руска нуклеарна доктрина допуњена члановима који се односе на дефинисање противника и агресије од стране једног или више чланова неког савеза који ће се сматрати нападом читавог савеза, што би онда требало да оправда и реципрочне мере Русије према било ком члану тог савеза (*Radio Slobodna Evropa*, 2024). Поједине изјаве председника Бајдена указују на то да је руководство САД свесно да у случајевима немогућности Русије да оствари победу на бојном пољу и украјинског гађања

циљева унутар Русије настављају да изазивају забринутост да Путин може употребити нуклеарно оружје (*NBC News*, 2023).

Употреба нуклеарног оружја у склопу рата у Украјини може произаћи из руског осећаја немоћи или губитака на фронту, као и тежње за што скоријим окончањем сукоба под условима повољним за Русију. Ови разлози могу бити глобалног, регионалног и локалног карактера, као део одбране од напада оружјем за масовно уништење, али и масовног конвенционалног напада посебно на руску критичку инфраструктуру, као и спречавања даље западне помоћи и укључивања у рат у Украјини и уништавања украјинске индустријске базе и војне команде ради демилитаризације и капитулације. Такође, оно се може употребити и као симбол спремности Русије да употреби сва могућа средства како би заштитила своју приоритетну сферу интереса, обликовала нову европску безбедносну архитектуру и одржала стратешку стабилност, али и из афективних разлога (Kostić Šulejić, 2023). Ганон (Andrés J. Gannon, 2022), на пример, сматра да се нуклеарно оружје може употребити као средство сигнализације (кроз нуклеарни тест) спремности Русије да га употреби, као оружје на бојном пољу за уништење украјинске инфраструктуре и војне индустрије (тактичко нуклеарно наоружање) и као оружје застрашивања употребом стратешког наоружања. С друге стране, Маријана Буђерин разматра опцију употребе нуклеарног оружја онда када Русија побеђује, правећи паралелу са употребом нуклеарног оружја САД у Јапану када су готово добиле сукоб конвенционалним средствима, а у циљу окупације читаве Украјине након победа у појединим деловима (Budjeryn, 2024a). Ради отклањања овакве опције украјински председник Володимир Зеленски је на састанку Европског савета 17. октобра 2024. године предложио хитно чланство Украјине у НАТО-у или стицање нуклеарног оружја од стране Украјине (Budjeryn, 2024b). Међутим, норма непродиферације успостављена Уговором о непродиферацији и даље стоји, посебно у односу на стицање нуклеарног оружја ради одвраћања признате државе са нуклеарним оружјем и чланице Савета безбедности УН.

Закључак

Кад нуклеарно одвраћање не успе, рађа се питање његове стварне употребе. Руске „црвене линије” поводом рата у Украјини су више пута померане, иако су постојале претње нуклеарним оружјем, што може водити ка његовој употреби као демонстрацији решености Русије да конфликт у Украјини оконча под повољним условима и у крајем временском периоду. Међутим, будући да је конфликт у Украјини ширег карактера сукобљавања НАТО-а и Русије, и руска доктрина употребе стратешких снага допуњена у том смислу, не може се искључити ни наставак нуклеарних претњи другим европским НАТО чланицама, а самим тим државама са нуклеарним наоружањем. Свака употреба нуклеарног оружја би у том случају могла водити широј ескалацији нуклеарног рата и узајамно гарантованог уништења.

Предвиђања се у том случају могу кретати од предаје и пораза до потпуне ескалације нуклеарног рата. Украјина и Запад уздају се у прву варијанту повла-

чења Русије из Украјине, док Русија прети другом у случају наставка критичне војне помоћи Украјини.

У овом раду настојало се да утврде и укаже на прекретнице нуклеарног поретка успостављеног с краја Хладног рата које повећавају могућност употребе нуклеарног оружја. Оне су садржане у краху режима контроле стратешког наоружања САД и Русије, поремећају равнотеже снага, али и појаве како асиметричних претњи, тако и ривалских држава са растућим стратешким способностима. Такође, прекретнице представљају и укључивање трећих земаља са нуклеарним наоружањем у конфликт у Украјини, што може довести и до могућности њихове употребе нуклеарног оружја, као и модернизација нуклеарних арсенала, могућност обнове нуклеарног тестирања и ширење нуклеарног дељења на нове државе у Европи. Овакве системске околности водиле су и променама нуклеарних доктрина САД и Русије и ширењу подручја укљученог у могуће дејство нуклеарним оружјем на читав НАТО, односно Државну заједницу Русије и Белорусије.

На крају, стварају се различити предуслови за оправдање употребе нуклеарног оружја – од масовне одмазде у случају агресије до превентивног деловања и окончања рата по повољним околностима, па и промене самог светског поретка, који је, симболично, и стваран након првих употреба нуклеарног оружја у Јапану 1945. године, за које се верује да су окончале Други светски рат.

Литература:

- [1] Acton J. (2017). *Deterrence During Disarmament: Deep Nuclear Reductions and International Security*. Routledge.
- [2] Balleisen, E. J. et al. (2017). *Policy Shock: Recalibrating Risk and Regulation after Oil Spills, Nuclear Accidents and Financial Crises*, Cambridge University Press.
- [3] Bandarra L. (2024). *Nuclear Latency and the Participation Puzzle: Constructing the International Non-proliferation Regime*. Springer Nature.
- [4] Budjeryn, M. (2024a). Why Russia is more likely to go nuclear in Ukraine if it's winning. Preuzeto 23. novembra 2024. <https://thebulletin.org/2024/10/why-russia-is-more-likely-to-go-nuclear-in-ukraine-if-its-winning/>.
- [5] Budjeryn, M. (2024b). NATO or Nukes: Why Ukraine's nuclear revival refuses to die. Preuzeto 6 decembra 2024. <https://thebulletin.org/2024/11/nato-or-nukes-why-ukraines-nuclear-revival-refuses-to-die/>
- [6] Bugos, S. (2023a). Russia Suspends New START. Preuzeto 13. novembra 2024. <https://www.armscontrol.org/act/2023-03/news/russia-suspends-new-start>.
- [7] Bugos, S. (2023b). Understanding the Dispute Over New START. Preuzeto 15. novembra 2024. sa <https://www.armscontrol.org/act/2023-04/news/understanding-dispute-over-new-start>
- [8] Вулетић, Д. В. (2019). Спречавање инцидената између НАТО и Русије и мере за изградњу поверења. Војно дело, 71(4), 55–64.

[9] *CBS News* (2023). Putin says Russia suspending participation in New START treaty, last nuclear weapons pact with U.S. Preuzeto 12. novembra 2024. <https://www.cbsnews.com/news/russia-putin-us-nuclear-weapons-treaty-new-start-suspending-participation/>.

[10] Cronberg, T. (2021). *Renegotiating the Nuclear Order: A Sociological Approach*. Routledge.

[11] CRS Reports (2024a). Defense Primer: Strategic Nuclear Forces, Congressional Research Service. Preuzeto 22. novembra. 2024. <https://crsreports.congress.gov/product/pdf/IF/IF10519/22>.

[12] CRS Reports (2024b). Russia's Nuclear Weapons. CRS Reports (2024a). Preuzeto 28. novembra 2024. <https://crsreports.congress.gov/product/pdf/IF/IF12672>.

[13] *Defense News* (2022). No changes coming to US nuclear posture after Russian threat. Preuzeto 1. decembra 2024. <https://www.defensenews.com/pentagon/2022/03/01/no-changes-coming-to-us-nuclear-posture-after-russian-threat/>.

[14] Department of Defence (DoD) (2022). National Defense Strategy of the United States of America. Preuzeto 25. novembra 2024. <https://media.defense.gov/2022/Oct/27/2003103845/-1/-1/1/2022-NATIONAL-DEFENSE-STRATEGY-NPR-MDR.pdf>.

[15] Department of Defense (DoD) (2024). Report on the Nuclear Employment Strategy of the United States. Preuzeto 16. novembra 2024. <https://media.defense.gov/2024/Nov/15/2003584623/-1/-1/1/REPORT-ON-THE-NUCLEAR-EMPLOYMENT-STRATEGY-OF-THE-UNITED-STATES.PDF>.

[16] Department of State (DoS) (2023). Russian Noncompliance with and Invalid Suspension of the New START Treaty. Fact Sheet. Preuzeto 15. novembra 2024. <https://www.state.gov/russian-noncompliance-with-and-invalid-suspension-of-the-new-start-treaty/>.

[17] Department of State (DoS) (2024). U.S. Security Cooperation with Ukraine. Preuzeto 30. novembra 2024. <https://www.state.gov/u-s-security-cooperation-with-ukraine/>.

[18] Dickinson, P. (2024). Biden's green light highlights the diminishing power of Putin's red lines. Preuzeto 8. decembra 2024. <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/bidens-green-light-highlights-the-diminishing-power-of-putins-red-lines/>.

[19] Dolzikova D. (2024). Kursk Nuclear Power Plant: The Newest Target for Russian Disinformation. Preuzeto 18. novembra 2024. <https://www.rusi.org/explore-our-research/publications/commentary/kursk-nuclear-power-plant-newest-target-russian-disinformation>.

[20] Faulconbridge G. and Kolodyazhnyy A (2024). Putin issues warning to United States with new nuclear doctrine. Preuzeto 28. novembra 2024. <https://www.reuters.com/world/europe/putin-issues-warning-us-with-new-nuclear-doctrine-2024-11-19/>.

[21] Faulconbridge, G. (2023). Russian nuclear submarine test launches Bulava intercontinental missile. *Reuters*, Preuzeto 18. novembra 2024. <https://www.reuters.com/world/europe/russias-new-nuclear-submarine-test-launches-bulava-missile-white-sea-2023-11-05/>.

[22] Gannon, J. Andrés (2022). If Russia Goes Nuclear: Three Scenarios for the Ukraine War. Preuzeto 26. novembra 2024. <https://www.cfr.org/article/if-russia-goes-nuclear-three-scenarios-ukraine-war>

[23] Јанковић, С. (2023). *Жаришта трећег светског рата*. Catena Mundi.

[24] Костић, М. Т. (2020). Дебате поводом будућности „Новог START” споразума: може ли свет избећи нову трку у нуклеарном наоружању? У: Зоран Јефтић и Ненад Стекић (урс.). *Изазови савременог света: Стратешко деловање држава или резултата глобалних и локалних процеса и повода?* Факултет безбедности Универзитета у Београду, Институт за међународну политику и привреду и Институт за стратегијска истраживања, Београд, 218–239.

[25] Kostić, M. T. (2020). Strateška stabilnost i mogućnosti uključivanja Kine u pregovore o kontroli strateškog naoružanja. *Međunarodni problemi*, 72(4), 678–708.

[26] Костић Шулејић, М. (2022). *Стратешка стабилност у мултиполарном свету*. Институт за међународну политику и привреду, Београд.

[27] Kostić Šulejić, M. (2023). Normativni aspekti upotrebe nuklearnog oružja Ruske Federacije u kontekstu rata u Ukrajini od 2022. godine. У: др Небојша Вуковић, доц. др Михајло Копача (урс.). *Rat u Ukrajini: ono što znamo i ono što ne znamo*. Institut za međunarodnu politiku i privреду, Univerzitet u Beogradu – Fakultet bezbednosti, Beograd, 195-210.

[28] Krepon M. (2021). *Winning and Losing the Nuclear Peace: The Rise, Demise and Revival of Arms Control*. Stanford University Press.

[29] MacKenzie, L. (2024). Six Days in October: Russia's Dirty Bomb Signaling and the Return of Nuclear Crises. Preuzeto 28. novembra 2024. <https://www.csis.org/analysis/six-days-october-russias-dirty-bomb-signaling-and-return-nuclear-crises>.

[30] Mattelaer, A. (2021). Nuclear Sharing and NATO as a 'Nuclear Alliance'. In: Stephan Frühling, Andrew O'Neil (eds.) (2021). *Alliances, Nuclear Weapons and Escalation: Managing Deterrence in the 21st Century*, ANU Press.

[31] Миљковић, М., Марјановић З. (2023). Мере стратешког одвраћања Руске Федерације: терминологија, дефиниције и неки аспекти примене у сукобу у Украјини 2022. године. Војно дело, 75(1), 32–45.

[32] NBC News (2023). Biden warns the threat of Putin's using tactical nuclear weapons is 'real'. Preuzeto 23. novembra 2024. <https://www.nbcnews.com/news/world/putin-nuclear-weapons-threat-real-biden-warns-rcna90114>

[33] Paul R. (2024). Bluff and bluster: Why Putin revised Russia's nuclear doctrine. Preuzeto 8. decembra 2024. <https://europeanleadershipnetwork.org/commentary/bluff-and-bluster-why-putin-revised-russias-nuclear-doctrine/>.

[34] Perkovich G. (2020). *The Logic of Nuclear Disarmament*. UNIDIR.

[35] *Politika* (2024). Dmitri Medvedev: Niko nije lud, Moskva uopšte ne želi da nuklearno oružje ikada bude upotrebljeno. Preuzeto 15. decembra 2024. <https://www.politika.rs/sr/clanak/646169/dmitri-medvedev-niko-nije-lud-moskva-uopste-ne-zeli-da-nuklearno-oruzje-ikada-bude-upotrebljeno>.

[36] President of Russia (2022). Supreme Commander-in-Chief held Strategic Deterrence Forces drill. Preuzeto 28. novembra 2024. <http://www.en.kremlin.ru/events/president/news/69680>.

[37] President of Russia (2024). Address by the President of the Russian Federation. Preuzeto 30. novembra 2024. sa <http://en.kremlin.ru/events/president/news/67843>.

[38] *Radio Slobodna Evropa* (2024). Medvedev zaprijetio nuklearnim udarom na Kijev. Preuzeto 28. novembra 2024. <https://www.slobodnaevropa.org/a/rusija-ukrajina-medvedev-nuklearna-bomba/33120124.html>.

[39] RT (2024). Русија: “Орешник” је наше упозорење за Запад. Preuzeto 10. decembra 2024. <https://sputnikportal.rs/20241211/rusija-oresnik-je-nase-upozorenje-za-zapad-1180456743.html>.

[40] РТС (2024). ГУР: Русија пребацила 7.000 војника Северне Кореје на границу с Украјином; Лавров: Све док Кијев крши споразуме губиће територије. Preuzeto 30. novembra 2024. <https://www.rts.rs/vesti/ratu-u-ukrajini/5571510/rat-rusija-ukrajina-rts-2-novembar.html>.

[41] *Russian Forces* (2024). A failed test of Sarmat destroyed the test silo. Preuzeto 28. novembra 2024. https://russianforces.org/blog/2024/09/a_failed_test_of_sarmat_destro.shtml.

[42] Rynning, S. (2021). NATO: Ambiguity about Escalation in a Multinational Alliance. In: Stephan Frühling, Andrew O'Neil (eds.). *Alliances, Nuclear Weapons and Escalation: Managing Deterrence in the 21st Century*. ANU Press.

[43] *SIPRI Yearbook* (2024). Oxford University Press.

[44] Starchak, M. (2024). Russia's Nuclear Modernization Drive Is Only a Success on Paper. Preuzeto 30. novembra 2024. <https://carnegieendowment.org/russia- Eurasia/politika/2024/01/russias-nuclear-modernization-drive-is-only-a-success-on-paper?lang=en>.

[45] Stefanović, A. and Kostić Šulejić, M. (2024). Southeast European Countries and a Nuclear Weapons Ban. *Peace Review*, 36 (2), 311-322.

[46] Tannenwald N. (2007). *The Nuclear Taboo: The United States and the Non-Use of Nuclear Weapons Since 1945*. Cambridge University Press.

[47] TASS (2023). Russia has military resources, willpower to defend sovereignty - MFA. Preuzeto 28. novembra 2024. <https://tass.com/defense/1599375>.

[48] *The Guardian* (2020). White House held talks over resuming US nuclear tests, John Bolton says. Preuzeto 15. novembra 2024. <https://www.theguardian.com/us-news/2020/jul/22/john-bolton-us-nuclear-tests-white-house>.

[49] The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation (MFA RF) (2024). Fundamentals of State Policy of the Russian Federation on Nuclear Deterrence. Preuzeto 10. decembra 2024. https://www.mid.ru/en/foreign_policy/international_safety/1434131/.

[50] *The New York Times* (2024b). Austin Condemns Kremlin 'Apologists' in Pledging Support for Ukraine. Preuzeto 28. novembra 2024. <https://www.nytimes.com/2024/10/21/world/europe/austin-kyiv-ukraine.html>

[51] *The New York Times* (2024a). Biden Approved Secret Nuclear Strategy Refocusing on Chinese Threat. Preuzeto 25. novembra 2024. <https://www.nytimes.com/2024/08/20/us/politics/biden-nuclear-china-russia.html>.

Резиме

У раду су испитане могућности употребе нуклеарног оружја у контексту рата у Украјини и фактори – „прекретнице“ – који олакшавају и проширују такву могућност. Аутор је најпре представио трајне дилеме у вези са нуклеарним поретком и безбедношћу државе, као што су избор између одвраћања и разоружања, и разматрао је опцију када одвраћање не успе. Апсолутно одсуство нуклеарног оружја ћини се као једина опција где би употреба нуклеарног оружја могла бити искључена. Рад је показао како су могућности употребе нуклеарног оружја нарастале, с обзиром на неколико кључних прекретница које означавају слабљење нуклеарног поретка успостављеног након Хладног рата. Биле су то колапс режима контроле нуклеарног наоружања због неравнотеже снага и ширења НАТО ка границама Русије, интензивна модернизација нуклеарних снага свих држава са нуклеарним оружјем и промене у њиховим нуклеарним доктринама ради јачања одвраћања, као и укључивање трећих актера са нуклеарним оружјем, попут Северне Кореје, у сукоб који такође могу бити склони разматрању нуклеарне опције, све вероватније обнављање нуклеарних испитивања и нуклеарних претњи, и ширење арсенала нуклеарног оружја. Аутор испитује процесе модернизације америчких и руских стратешких снага, као и доктрине употребе ових снага које чине могућим да се у сукобу око Украјине нуклеарно оружје употреби на целом подручју Глобалног Севера (од САД до Јапана). Рад на крају разматра контроверзе и могућности употребе нуклеарног оружја у контексту рата у Украјини, посебно се фокусирајући на „изговоре“ за могућу употребу – одбрану од агресије од „егзистенцијалних претњи“ као што су ширење НАТО-а или напад на руске стратешке снаге и друге облике агресије, укључујући употребу „прљавих бомби“ и нападе на нуклеарна постројења. Закључак рада указује на постојање основаног страха од могуће употребе нуклеарног оружја, из разлога који се могу појавити на локалном, регионалном и глобалном нивоу, с обзиром на значај исхода овог сукоба за цео међународни поредак и актере укључене у сукоб, који је егзистенцијалне природе. Од стране Русије то би чак могло бити схваћено као вододелница слично ситуацији када су САД први пут употребиле нуклеарно оружје у Јапану 1945. године, да би се тиме између осталог, означио крај Другог светског рата и почетак новог светског поретка.

Кључне речи: *нуклеарно оружје, рат у Украјини, нуклеарни поредак, нуклеарно одвраћање, нуклеарно разоружање*

© 2025 Аутор. Објавило *Војно дело* (<http://www.vojnodeło.mod.gov.rs>). Ово је чланак отвореног приступа и дистрибуира се у складу са лиценцом Creative Commons (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

